

Informaatioyhteiskunnan illuusiot

I

T.S. Eliot kysyi kerran: "Missä on se viisaus, jonka olemme hukanneet tietoon? Missä on se tieto, jonka olemme hukanneet informaatioon?"

Jos hän olisi kirjoittanut kymmenen vuotta myöhemmin, olisi hän lisännyt: "Missä on se informaatio, jonka olemme hukanneet dataan?". Haluaisin ottaa esille tämän tiedon regressoitumisen dataksi, koska mielestäni juuri työstämällä uudelleen tiedon ideaa saadaan ajankohtainen informaatioyhteiskunnan käsite tuottavampaan käyttöön. Tämä käsite on ollut seurassamme jo seitsemän-kahdeksan vuotta, aina siitä asti kun Nora-Minc -raportti julkaistiin Ranskassa ja Daniel Bellin kirjat ilmestyivät. Tuolloin kytkeytyivät keskustelut tietokoneen käytön kulttuurisista seurauksista ajankohdaisiin huoliin talouden muuttuvasta luonteesta. Palvelusektorin kasvu oli ohittanut tuotantosektorin. Jotkut alkoivat uskoa, että viestinnän alueella voisi nähdä talouden yleisen muutoksen keskeisen mekanismin. Noista viime vuosikymmenen puolivälissä vaikuttaneista keskusteluista olemme kehittäneet idean, että olemme menossa kohti informaatioyhteiskuntaa - idean, josta on

tullut enemmän kuin teoria - se on nyt pakkomielle. Minulla ei ole erityistä haastetta tarjottavana vallitsevalle käsitykselle, mutta mielestäni on todella olemassa joitakin varauksia, jotka nyt ovat tervetulleita.

On tärkeitä katsoa niitä muutoksia, joita tapahtuu yhteiskunnassa ja ihmisten tietoisuudessa, kun vallitseva teknologinen käytäntö muuttuu. Varmasti juuri tämän vuoksi on kiinnostus 1400- ja 1500-lukujen vaihteen gutenbergiläisen vallankumouksen aikaisiin muutoksiin kasvanut valtavasti. Informaatioyhteiskunnan idean keskiössä on tunne, että me ikäänkuin olisimme nykyisin toteuttamassa uudelleen gutenbergilaista vallankumousta, vain erilaisen teknologian avulla.

Painetussa sanassa onnistuttiin 1400-luvulla yhdistämään tietoisuus tekstistä sellaisenaan saattamalla yhteen tekstejä, jotka olivat lähtöisin eri paikoista ja ajoilta. Tässä mielessä painotuote tuotti vallankumouksen ajan ja tilan tietoisuudessa. Se vahvisti älyllistä tietoisuutta tekstuaalisista eroista, se teki vertailun tekniikasta ymmäryksen perusinstrumentin. Siitä sai alkunsa standardisoinnin ajatus; painaminen oli ensimmäisiä teknologioita, jotka

auttoivat yhdenmukaistamaan ympäristömme elementtejä. Se yhdenmukaisti kalentereita, tietosanakirjoja, karttoja, kaavioita, ja tällä tavoin se loi mieliimme kuvan tiedon pysyvyydestä tietyillä elämän aloilla. Tietenkään painotuote ei siirtänyt vain tekstuaalista informaatiota kiinteässä muodossa ajasta ja paikasta toiseen. Se teki mahdolliseksi myös toistettavat kuvalliset esitykset. Näin jäi mieliimme käsitys tiedon uudeltaisesta pysyvyydestä sekä visuaalisella että tekstuaalisella ulottuvuudella.

Painaminen myös teollisti ajan, tilan ja lukumäärän tiedon lisäämisen ja uusintamisen välineinä. Renessanssin jälkeisen ajan älyllisissä asenteissa ilmenneet muutokset liittyivät selvästi painotuotteen ilmaantumiseen. Elisabeth Eisensteinin ensimmäisen gutenbergilaisen ajan yhteiskunnallisia muutoksia dokumentoiva työ on todellakin yhdessä Walter Ongin töiden kanssa avannut nämä aiheet. Heidän kirjoituksiensa mieltäkiehtovista rikkauksista on nykyisin ammennettava ideoita lähes tiedottomasti. Molemmat kiinnittävät huomiotamme siihen, että ajattelun systematisointi saattaa olla inhimillisen kulttuurin muutoksen varsinainen yhteinen tekijä. Aakkosjärjestys, kiinteät tavat käyttää välimerkkejä esitettäessä kieltä tekstinä, hakemistojen ja luetteloiden kasvu sekä kaikki muut painotaidon mukana tulleet typografian kiinteiden elementtien kehittyvät ratkaiseviksi elementeiksi älyllisessä elämässämme. Ne muuttivat käsityksiä siitä, mikä on keskeistä sivistyksessä itsessään.

Ennen gutenbergilaista vallankumousta, käsinkirjoitetun kulttuurin kaudella liittyivät älylliset taidot abstraktin logiikan käsittelyyn. Abstrakti logiikka riippuukin kirjoitustaidosta, ei painamisesta eikä usean lukijan mahdollisuudesta päästä

samanaikaisesti saman tekstin ääreen. Täten käsinkirjoitetun ajan tyypilliset taidot - sellaiset kuin puhetaito, polemiikki ja väittely - merkitsivät ajattelun käyttöä abstraktiin järkeilyyn soveltamalla logiikan tekniikoita, eräänlaista henkistä teknologiaa. Typografisessa kulttuurissa älyllinen ideaali alkaa kuitenkin vaihtua väittelytaidosta objektiivisen tiedon etsintään. Puhuja alkaa yhä enemmän erottautua siitä tiedosta, jota hän tarjoaa. Myös vaihtuu se mitä tiedetään, tieto miehittää tekstin, joka on karistanut niskastaan ajan, tilan ja osaksi henkilöidenkin rajoitukset.

Katsokaamme kaikkein varhaisimpia keskusteluja kirjoituksen synnyn älyllisistä seurauksista. Eräässä tekstissään Platon (Sokrateen suulla) herjaa kirjoitustaidon tulvattamista yhteiskuntaan, jossa tiedon haltija ei ennen eronnut tiedosta. Sokrateen tarinassa Thoth-jumala tuo kirjoitustaidon Theeban kuninkaalle sanoen: "Tämä auttaa Egyptin kansaa muistamaan". Kuningas vastaa: "Ei, olet tuonut kuningaskuntaani unohtamisen taidon!" Kirjoitustaito mahdollistaa eron tiedon haltijan ja tiedon välillä. Kommentoidessaan tätä Platon sanookin, että ongelmallista kirjoitustaidossa on, että se vaeltaa paikasta toiseen ja joutuu "sellaisien käsiin, joilla ei ole mitään asiaa siihen". Toisin sanoen yleisöstä tulee puhujalle - tiedon haltijalle - samantekevä. Tiedosta tulee monimutkaisten ja välittyneiden suhteiden kohde, se välittyy tekstin ja tekstiä hallussaan pitävien ja organisoivien kautta. Se on yksi vaihe pitkässä teollistumisprosessissa, joka on mielestäni saavuttamassa eräänlaisen kliimaksin nykyisessä informaatiopohjaisessa yhteiskunnassa ja taloudessa.

II

Tarkoitukseni on tässä nimenomaan tuoda esiin, että painotaito oli välttämätön ehto objektiivisen tiedon mahdollisuuden syntymiselle ja mahdollisuudelle nähdä objektiivisen tiedon mahdollisuus. Tämä on ollut rakenteellinen tekijä siinä länsimaaisessa kulttuurissa, jota olemme kansoittaneet puolen vuosituhannen ajan. Elektroninen kulttuuri ei korvaa käsinkirjoitettua eikä typografista kulttuuria, typografinen ei todellakaan korvannut käsinkirjoitettua, se kasvoi sen päälle. Elämme nyt aikaa, jona elektroninen käytäntö kasvaa typografisen käytännön päälle. Koska me elämme tuon muutoksen keskellä, on hyvin vaikeaa erottaa juuri tämän uuden informaatiojärjestyksen seuraamuksia. Pohjimiltaan se kuitenkin syrjäyttää painojäljen yksikön, kirjasimen, tiedon perusyksikkönä ja korvaa sen bitillä, tilastollisella yksiköllä, binääristen oppositioiden elementaarisella logiikalla.

Voimme nyt alkaa houkutella esille moniakin niistä seuraamuksista, joita ympärillämme tapahtuvien muutosten mahtava sarja merkitsee. Tietokoneen binäärinen digitaalilogiikka korvaa typografian objektiivisen kulttuurin sarjamaisen logiikan. Käsitys binäärisistä oppositioista läpäisee minkä tahansa informaatorakenteen kaikki tasot. Uusi tieto kulkeutuu pois objektiivisen tiedon mahdollisuuksien ääreltä alueelle, jota hallitsevat tilastot ja todennäköisyydet. Olemme jättämässä taaksemme Gutenbergin ajan ja tulossa Shannonin aikaan, jolloin informaatio on riippuvainen perusyksiköstä, joka tarjoaa varmuuden illuusion lukemalla todennäköisyyksiä digitaalisten bittien virrasta - digitaalisen tiedon kokonaisuudesta, joka on redusoitu tietokoneen pis-

teiksi ja viivoiksi.

Parhaiten tätä muutosta voi ehkä kuvata rinnakkaisesimerkillä musiikista. Vakiintuneessa analogisiin aaltoihin perustuvassa musiikin äänitysjärjestelmässä voidaan sanoa olevan kyse siitä, että analoginen signaali todellakin on peräisin suoraan musiikkiesityksestä, ja se, mitä levyille kiinnitetään, on todellinen, objektiivinen esitys alkuperäisestä musiikkiesityksestä. Mutta kun kuunnellaan digitaalista äänitystä, kyseessä on äänitys joka on vielä paljon uskottavampi epätarkalle ihmiskorvalle. Todellisuudessa se, mitä digitaaliäänityksessä vastaanotetaan, on esitys, joka on seurausta signaalien otannasta. Orkesterin esittämän musiikin ja kuulijan korvan väliin asettuu keinotekoinen konstruktio. On puhdasoppisia, joiden mielestä meidän olisi pidettävä kiinni analogisesta signaalista ja torjuttava digitaalisatio, koska se on niin kaukana alkuperäisestä orkesteri- tai laulesityksestä. Digitaaliäänitys on täydellisemmin irtautunut lähtöajastaan ja -paikastaan. Mutta tietokoneen aikakaudella kaikki informaatio kulkee tämän otantavaiheen läpi. Keskeistä informaation tietokoneistumisessa on, että olemme hylkäämässä teknologian, jonka tarkoituksena on antaa symbolinen esitys todellisesta puhe- tapahtumasta, informaatiotapahtumasta. Olemme menossa vaiheeseen, jossa meidän ja alkuperäisen informaatiolähteen välillä on enemmän teollistumisprosesseja. Saattaa tuntua etäiseltä, jopa abstraktilta tavalta sanoa asia näin, mutta mielestäni tietokoneistuminen merkitsee tiedon haltijan, tiedon ja vastaanottajan välisten suhteiden valloittamista.

III

Ei ole enää pätevää tietä takaisin

puhtaaseen tekstiin. Ensimmäisten gutenbergiläisten maailmassa tieto oli hukassa, mutta löydettävissä. Tieto oli jotakin, joka oli joskus tapahtunut, ja jonka intellektuellin oli määrä tavallaan herättää henkiin. Koko käsitys esi-gutenbergiläisestä tiedosta oli nostalginen. Se oli intellektuaalista nostalgiaa, joka ikävöi sitä mikä oli ennen tiedetty mutta sitten hukattu.

Painamisesta lähtien tieto on alkanut kasvaa progressiivisesti; tekstien vertailun, ajan ja tilan aiheuttamien informaatioesteiden eliminoinnin kautta tiedosta on tullut tulevan etsintää. Tutkimus modernissa mielessä korvasi keskiaikaisen skolastiikan ja sen tekniikat. Elektronisella kaudella tiedosta tulee kuitenkin jälleen tulkintaprosessin kohde. Tiedossa ei ole enää mitään varmaa. Uudessa globaalissa tietokoneistetun informaation Aleksandriassa ei ole lopullista havainnollista varmuutta, lopullista tekstin pätevointiä alkuperäisen kirjoittajan tai alkuperäisen auktoriteetin nojalla. Kyse on kulttuurista, joka perustuu loputtomasti tulkitsevaan käsitykseen tiedosta.

Tämän merkitys alkaa valjeta ehkä hieman paremmin, jos sanon jotakin siitä tilanteesta, johon muutos gutenbergiläisestä tiedon muodosta shannonilaiseen on meidät tuonut. Olemme evoluutiotasolla, jolla yhä olemme voimakkaan tietoisia teknologiasta itsestään. Tietokone ei ole vielä meille itsestäänselvyys. Ottaessamme esiin painetun kirjan emme ajattele tekstin painojälkeä, kulttuurimme on yksinkertaisesti kouluttanut meidät sulauttamaan käsityksen tekstistä käsitykseen informaatiosta. Aistimme kuljettavat meidät suoraan merkitykseen, informaatioon, heti kun olemme oppineet lukemaan kieltä sujuvasti. Teknologiat pyrkivät jatkuvasti kohti itses-

täänselvyyttä. Jos naulaa hakattaessa - Heideggerin esimerkin mukaan - ollaan liian tietoisia vasarasta, ei työ suju kunnolla. Puuseppää ei käsitys vasarasta kiusaa, koska - jos hän on oikea puuseppä - vasara on hänen kätensä jatke. Tulemme tietoisiksi työvälineistä vain silloin, kun ne toimivat huonosti. Kuunnellamme levytettyä musiikkia annamme tietoisuutemme kulkea teknologian lävitse. Tietokoneistetun informaation tapauksessa kyse ei vielä ole itsestäänselvästä järjestelmästä. Jopa puhelimen kyseessä ollen - elektronisella ajalla perin primitiivinen ja pieni laite - olemme yhä selvästi tietoisia välineestä. Tunnumme puhuvamme henkilölle, joka on langan toisessa päässä, mutta olemme silti melkoisen tietoisia puhelimesta instrumenttina. Teknologiat kehittyvät aina pisteseen, jossa ne toimivat tavalla, joka näyttää olevan ei-teknologisesti välittynyt. Lopulta tekniikka häipyy taustalle eikä enää kiinnitä itseensä huomiota uutuutena.

Tietokoneen tapauksessa emme selvästikään vielä ole tuossa päämäärässä, lukuunottamatta ehkä taskulaskinta. Olemme ehkä vielä vuosikymmenen tai pitemmän ajan päässä siitä hetkestä, jolloin uudet informaatiivälineet ovat meille riittävän tuttuja - ja jolloin nuo välineet tuntevat riittävän hyvin kieleemme ja sen, että tarpeenamme on muuntaa havaintoja kulttuurista toiseen. Me olemme vielä hyvinkin sukupolven päässä uusien informaatiivälineiden itsestäänselvyyden tilasta. Mutta kun uudet informaatiotekniikat ovat täydellistyneet, tuloksena on tiedonkulun nykyistäkin vähäisempi rajoittuneisuus aikaan ja tilaan. Silloin koko informaation ja keskinäisten suhteiden maailma asettuu ikään kuin yhteen ainoaan tila/aika -tasoon, fyysisestä irroitet-

tuna niin kuin on jo suurelta osin laita tietokoneistetussa tiedossa. Tiedon pitää siirtyä yksi vaihe pidemmälle, typografisesta pysyvyydestä relativistiseen, tulkinnalliseen vaiheeseen. Tapahtuu tavallaan paradigman muutos siirtyessämme analogisesta digitaaliseen. Kyseessä on siirtyminen objektiivisesta relatiiviseen, siirtyminen objektiivisena esitetyn tiedon varmuudesta toisenlaisiin varmuuksiin, jotka on johdettu informaatioversioiden tyydyttävistä tulkinnoista. Se on siirtymistä täsmällisyydestä todennäköisyyteen, ja siinä kaikuvat monet muut tieteen ja kulttuurin viimeaikaiset muutokset.

Tehtävien tietokoneistuksessa voidaan havaita koko kulttuuriamme läpäisevä paradigmanmuutos. Esimerkiksi hinnoittelujärjestelmä; hyödykkeelle saadan hinta toistensa kanssa fyysisessä vuorovaikutuksessa olevien yksilöiden vaihtotoimitusten kautta. Mutta kun katsotaan moderneja tietokoneistettuja markkinoita, joilla valuuttojen ja hyödykkeiden hinnat nykyisin määritetään, nähdään, että todellisten yksilöiden välisten lukemattomien vaihtotoimitusten silmänpäpöksellisestä tulkinnasta abstrahoituu se, mitä kutsumme 'hinnaksi'. Tuo hinta on olemassa vain elektronisesti, se on johdettu sarjasta elektronisia esityksiä. Se on suhteellinen ja jatkuvassa liikkeessä, se on vain lukemattomien vaihtoaktien tulkintaa tietokoneinformaatioksi. Jokainen vaihtotoimitus on tapahtuma, joka perustuu toisten samanlaisten tapahtumien tulkintaan ja synnyttää 'hinnan' objektiivisen ilmaisen, mutta 'markkinat' ovat vain abstraktio, joka koostuu kokonaan ATK-tiedosta.

Tunkeutuminen relativismin ulottuvuuksien läpi meidän kulttuurimme tulee kestämään vuosikymmeniä. Tähänastista prosessia on

viime vuosina seurannut, suorastaan verhonnut melko abstrakti optimisismi; sitä eksyy lähes jokaiseen yritykseen kuvailla prosessia. Meidän on kuitenkin saatava siitä arvoisa ote. Se näet liittyy taloudellisen toiminnan asteettaiseen vahvistumiseen elämän sosiaalisten ja poliittisten ulottuvuuksien kustannuksella. Huolimatta sen musertavasta väistämättömyydestä sitä ei voida yksinkertaisesti elää lävitse ilman yritystäkään moraaliseen arviointiin.

IV

Kuvitelkaamme kolme kylää, joilla kaikilla on yhteinen ongelma: ne ovat täynnä murtovarkaita. Kylien asukkaat ovat asiasta äärimmäisen hermostuneita; milloin tahansa he lähtevät taloistaan, niihin murtaudutaan ja ne ryöstetään. Kaikissa kylissä on paljon työttömiä. Kylät keksivät kukin erilaisen tavan ratkaista murtovarasongelma. Ensimmäisessä kylässä ihmiset päättävät, että kaikki, joilla on aikaa, pysyvät kotona ja katselevat ulos ikkunasta. Hyvin pian tämä epävirallinen sosiaalinen prosessi näyttää parantavan murtovarasongelman. Toisessa kylässä päätetään värvätä ja kouluttaa omat poliisivoimat, koska myös tässä kylässä on käyttämätöntä työvoimaa. Tämä myös näyttää ratkaisevan ongelman. Kolmannessa kylässä päätetään käyttää kaikkein moderneinta tekniikkaa ja käyttöön otetaan lukuisia elektronilaitteita tarkkailemaan jokaisen kodin toimintaa, jokaisen kyläläisen liikkeitä. Tämä säästää paljon työvoimaa ja on tehokas. Murtovarkaudet loppuvat.

Kaikki kolme kylää ratkaisevat ongelman. Voidaan sanoa, että ensimmäisessä kylässä vallitsee luontaistalous, joka sisältää ylenpalttisesti informaatiota. Samalla kylä on säilyttänyt yksilön autonomian

jättämällä informaation kaupallistamatta. Toinen kylä on selvästi teollinen yhteiskunta, jossa tietyt keskinäiset suhteet ovat tulleet asiantuntijoiden erikoisaloiksi. Tässä kylässä on luultavasti paljon lääkäreitä, psykologeja, lakimiehiä ja muita, joiden erityistaidot ovat asteittain vieneet yksilöiden autonomisuuden ja korvanneet sen ammattilaisilla ja byrokraateilla. Kolmas kylä on vihdoin selvästi informaatioyhteiskunta, jossa yksilöitä tavallaan palvelee heidän hienostunut välineistönsä ja jossa koko keskinäis-suhteiden kirjo on muutettu kauppatavaraksi muuntamalla se informaatioksi. Yhteiskunnan yhteiset asiat on sulautettu elektronisen välineistön informaatiotyöhön. Hinta, joka tästä yhteiskunnan ongelmien ratkaisusta on jouduttu maksamaan on, että sisäiset suhteet on digitalisoitu ja siten esineellistetty. Kun maitomies saa maksun elektronisella siirrolla, yhteiskunta 'säästää' valtavasti päällekkäistyötä, mutta samalla maitomiehen ja hänen asiakkaidensa välinen suhde muodostuu itse tavaraksi, kun aikaisemmin vain hänen työnsä - ja maitonsa - oli tavara.

Juuri tätä informaatioyhteiskunta tarjoaa meille talouden mekanisointin ja kulttuurin informatisaation uuden vaiheen sivutuotteena.

Tavallaan voisi väittää, että täydellinen informaatioyhteiskunta on täydellisen läpinäkyvä: siinä jokainen voi saada selville ja tietää kaiken, se on tavallaan täydellinen yhteisö. Mutta se on myös yhteisön negaatio, sillä kovin moni ihmisen suhteiden aspekti on siinä teknologisoitu. Toisin kuin teollisessa yhteiskunnassa siinä on vaikea panna vastuuta mistään erityisestä toimialueesta kenenkään harteille. Jokainen ongelma teknistyy ja on helposti muunnettavissa elektroniseen muotoon ratkaisun löytämiseksi. Ihmiset

kommunikoivat, kun he tekevät jotakin yhdessä, kun he osallistuvat valmistamisen ja tekemisen maailmaan. Informaatioyhteiskunta pyrkii pakostakin vavisuttamaan sitä, mitä on jäljellä tuosta yhteisestä maailmasta.

Yksityistyminen ja markkinat ovat informaatiotalouden olennaisia osia, mutta sen sivutuotteena on määräysvallan mystifikaatio; tilastollinen ja vääjämätön voima ottaa haltuunsa käskytehtävät; vastuu häviää; taloustiede imee itseensä antropologian.

Näille muutoksille on olemassa laajempikin älyllinen konteksti. Olemme lopulta muuttamassa maailmankuvaamme viktoriaanisen mekanistisesta mallista uuteen kyberneettiseen malliin, joka perustuu uuteen biologiaan, ekologiaan. Me käytämme näiden tieteiden kielikuvia katsoessamme yhteiskuntaamme ja tavallaan oikeuttaessamme muutoksen itsellemme. Uusien jälki-viktoriaanisten kielikuvien myötä on syntynyt myös eräänlainen väärä tietoisuus, joka sopeuttaa meidät yhteiskunnan sellaiseen kehitysasteesseen, jota ei muutoin voisi moraalisesti hyväksyä. Uudessa sosiaalisessa ympäristössä on äärimmäisen houkuttelevia puolia. Lääkäri ei enää tee kotikäyntejä, vaan on yhteydessä potilaaseensa puhelimitse; mutta toisaalta hänellä on käytössään paljon laajempi asiantuntemus kuin mitä voi kantaa mukanaan nahkalaukussa. Kokonaiset yhteiskunnat voivat hyödyntää informaatioita, jotka aiemmin olivat muiden yhteiskuntien monopoleja. Mutta hyödyntäessään niitä ne hyväksyvät myös sen prosessin, jossa vieras asiantuntemus kirjoittaa uudelleen niiden yhteiskunnalliset suhteet.

Teknologisessa yhteiskunnassa koko ympäristö muuttuu; teknologia lisää havaintoprosesseihin toisen

kerroksen. Mutta informaatioyhteiskunnassa havaitseminen tapahtuu ikään kuin kaksinkertaisessa ympäristössä; enää ei pelkästään ajella autolla ympäriinsä, vaan koko maailma nähdään autonikkunan läpi. Käytetyn teknologian kapasiteetit ja rajoitukset eivät välitä ja rajoita vain maailman käyttöä, vaan myös maailman havaitsemista.

V

Meistä tulee myös toisessa mielessä todellisuuden sivustakatsojia, ja on yhä vaikeampi pitää yllä käsitystä yksilön autonomisuudesta teknologisessa todellisuudessa. Yksilöstä tuntuu, että hän on armottomien voimien armoilla, niin markkinoiden kuin teknisten mahdollisuuksienkin. Samalla elämme jatkuvasti siinä voimistuvassa myytissä, joka sai alkunsa McLuhanin maailmankylän ajatuksesta. Se on myytti, jonka mukaan ihmisten maailma teknologian avulla jotenkin kasvaisi yhteisöksi tai yhteisön korvikkeeksi. Aivan kuin teknologia kumoaisi vaikeudet, jotka juontuvat ajasta ja tilasta. Tämä on myytti, optinen illuusio. Se on perustaltaan totalitaarinen - ehkäpä erilainen ja miellyttävä totalitaarisen kulttuurin versio.

Kuten kaiken totalitarismin, myös tämän tulee alkaa historian väärentämisellä - tai pikemminkin historian esineistämällä. Kyberneettinen teoria, shannonilainen maailmankuva, tekee historiasta eräänlaisen artefaktin; sen mukaan ihmisen käyttäytyminen on täysin esitettävissä elektronisesti. Ei ole sattuma, että tekoälystä on tullut tärkeä termi niiden kulttuurissa, jotka ovat vastuussa yhteiskunnan informatiivisesta. Koska jos äly voi olla keinotekoisia, niin silloin historian sattumanvaraisuus häviää. Yh-

teiskunnassa, jossa äly voidaan ymmärtää 'keinotekoiseksi' ei ole enää tilaa informaation ylenpalttiselle inhimilliselle toistolle. Se, mistä ennen ajattelimme älyn koostuvan, ei ole selvästikään keinotekoisia. Kysymys ei ole pelkästään sanoista. Jos äly on keinotekoisia, se ei voi toimia älykkäästi. Jos uskomme, että tekoäly on järkeä, on meidän itseämme ihmisinä koskevan ymmärryksen luonne muuttunut, eivät ne todelliset funktiot, joiden ennen uskoimme muodostavan älykkyyden.

Jos alamme uskoa, että äly on mahdollista vangita keinotekoisiiin laitteisiin, niin silloin alamme uskoa, että ihmiset voivat tehdä oman historiansa, mikä on perin totalitaarinen ajatus - ehkäpä totalitarismin olemus. Jos kykenemme tekemään historiaa, niin silloin meillä ei ole mitään opittavaa siitä. Ei ole satumanvaraisuutta, ei ole yhteisöä. Me olemme jo useamman sukupolven päässä ensimmäisestä kylästäni, jossa ihmiset katselevat ulos ikkunasta ja keräävät autonomisen tarkkailun kautta elävää ja tiedostamattomaa tietoa yhteiskunnasta, jossa he elävät. Tavallaan informaatioyhteiskunta on - niin kuin se tätä nykyä käsitetään - yhteiskunta, jota ei voi yllättää mikään muu kuin sen omat satunnaiset virhelaskelmat.

Sellaisessa maailmassa lopputulos ei käytännössä voi osoittautua siksi, mitä on tarjottu - ääretön määrä valintoja informaation runsaudesta. Tämä on se mitä informaatioyhteiskunnan puolestapuhujat tarjoavat meille - äärettömien mahdollisuuksien maailma. Todellisuudessa se mielestäni näyttää tarjoavan juuri vastakohtan - se on äärimmäisen herkkä maailma, josta ihmisten, instituutioiden ja valtioiden välejä täyttävät epäilykset ja monimerkityksisyydet on eliminoitu.

Löysin kerran 1800-luvun sanomalehden, joka aloitti pitkän raporttinsa kutakuinkin näin: "Lordi Palmerston sai kolme päivää sitten pikasanoman Pariisista lennättimellä, jonne viestintuoja oli tuonut sen postivaunuilla Marseillesta saatuaan sen lähetyksenä Aleksandriasta purjehtineen rahtilaivan kapteenilta, joka oli saanut sen karavaanikauppiaalta, tulossa Punaiselta mereltä, jossa kaakkoisten alueiden teelaivuri oli saanut kiinalaisen kauppiaan välittämän kiireisen viestin sisältäen ilmoituksen Ulkoasiain ministeriölle, että Hänen Majesteettinsa joukot olivat käyneet tulitaistelun Kiinan Keisarin joukkojen kanssa; näyttäisi siis siltä, että tämä maa on nyt sodassa Kiinan kanssa."

Nykyään ei maailmassamme, jossa kansainvälisiä suhteita koskevat tiedot saadaan välittömästi ja täydellisinä, ole tilaa epäilyille, onko maa sodassa vai ei. Virheestä saketetaan globaalilla tuholle. Diplomatian markkinat ovat lähes eksaktit, tilaa mietiskelylle ei ole. Elämme tilassa, jossa välimatkan suurin etu (kommunikointiin välttämättömän ajan kuluminen) on menetetty. Epäilyksen tarjoama suuri suoja on heikentynyt.

Samalla tavoin jää hyvin vähän tilaa epäilyille yhteiskunnassa, jossa kaikki informaatio kaikista tavaroista on täydellistä jopa ennen kuin ne on korjattu satona tai louhittu kalliosta, jopa ennen kuin on edes tullut sää, joka määrää sadon, kun kaikki luonnonilmiöt voidaan ennustaa etukäteen. Niinpä ovat voimakkaat maat sitä riippuvaisempia perushyödykkeitä tuottavien heikompien valtioiden stabiilisuudesta. Kun tämä riippuvuus pyrkii totaaliseksi, tarvitsevat ja haluavat voimakkaammat

valtiot yhä voimakkaampaa kontrollia. Yhteiskunnassa, jota kohti olemme kehittymässä, ja jonka merkkejä me vasta koetamme ymmärtää, on autonomiselle toiminnalle yhä vähemmän tilaa; alueet, joita ennen hallitsivat arvaus ja harkinta ja joissa oli tilaa erehdykselle, ovat hävinneet. Elämme yhä täydellisempien markkinoiden ja yhä täydellisemmän tiedon aikaa, mutta samalla taloudellisesti ja sotilaallisesti erittäin hauraassa ja vaarallisessa maailmassa.

Gutenbergilaisen ja käsinkirjoitetun kulttuurin päälle kasvaneen järjestelmän totaalisuus on sellaista, että todellakin tavallaan on olemassa maailmankylä, jossa on riippuvuus-suhteita, mutta jossa vastaavasti on vähemmän sattumanvaraisuutta. Se on yhteiskunta, joka epätoivoisesti pyrkii hyvään järjestykseen selvittääkseen omista puutteistaan. T.S. Eliotin kolminaiskaavaa läpäistessämme - viisaudesta tiedon kautta aina informaatioon - havaitsemme, miten yksi yhteisön pääulottuvuuksista katoaa. Kyseessä on korkeampien yleistysten voima, jonka elektronisten ATK-hakujen prosessit kumoavat. On tietoa, jonka pitää säilyä tietäjän hallussa ellei sitä haluta kadottaa ja jota voidaan siirtää vain sen käyttöprosessin kautta. Sitä ei voida varastoida abstraktisti; sitä ei koskaan kuluteta. Se voi löytyä vain kylän yhteismaalta (village common), mutta maailmankylässä yhteismaata (Greenham Common) käytetään tätä nykyä ohjustukikohtana.

Suomennos tekstistä The Information Society and Its Illusions Ilkka Timosen.

Numeron kirjoittajia:

Ahonen, Pertti. VTL (väit.), KTM, apulaisprofessori. Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitos.
Halonen, Irma Kaarina. YTL, vs. apulaisprofessori, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
Hemänus, Pertti. YTL (väit.), professori, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
Hietanen, Aki. HTK, tutkija, Jyväskylän yliopisto.
Hoikkala, Tommi. VTK, vs. assistentti, Helsingin yliopiston sosiologian laitos.
Itkonen, Helena. YTK, pt. radio- ja tv-työn tuntiopettaja, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
Kahna, Ilkka. YTL, lehtori, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
Kärkkäinen, Päivi. FL, vt. lehtori, Tampereen yliopiston puheopin laitos.
Luostarinen, Heikki. YTL, vs. assistentti, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
Mäki-Kulmala, Airi. YTK, Tutkimusassistentti, Suomen Akatemia.
Paananen, Seppo. VTK, Helsinki.

Pietilä, Kauko. YTT, tutkija, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tampere.
Pietilä, Veikko. YTT, vs. professori, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.
Rahkonen, Ossi. VTK, tutkija, Helsingin yliopiston kansanterveystieteen laitos.
Saari, Ilkka. FM. toimitussihteeri, Yleisradio, TV 2, Tampere.
Salmelin, Pentti. YTT, dosentti, Tampere.
Sassi, Sinikka. VTK, vs. assistentti, Helsingin yliopiston tiedotusopin laitos.
Smith, Anthony. Dr., British Film Institute, Lontoo.
Thurén, Torsten. FL, lehtori, Journalisthögskolan i Stockholm.
Tigerstedt, Christoffer. VTK, tutkija, Alkoholitutkimussäätiö.
Torvinen, Taimi. VTT, dosentti. Helsinki.
Tuormaa, Jussi. Kirjastonhoitaja, Porvoo.
Wahlström, Riitta. Tutkija, Jyväskylän yliopiston psykologian laitos.
Weckroth, Klaus. YTL, vs. apulaisprofessori, Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos.